

VASILE BAHNARU. *Elemente de semasiologie română*. – Chișinău, Știința, 2009, 288 p.

Vorbitorii buni de limbă română, care vor să cunoască și unele noțiuni lingvistice, de cele mai multe ori apelează la un dicționar explicativ sau unul de termeni lingvistici. Punându-ne în ipostaza unui asemenea vorbitor, am încercat să aflăm sensul cuvântului „semasiologie” și am apelat la „Dicționarul de termeni lingvistici”, semnat de Gh. Constantinescu-Dobridor (București, Teora, 1998). La pagina 284, am găsit următorul articol de dicționar: *semasiologic* s.f. (cf. fr. *sèmasiologue*, gr. *semasia* „desemnare” + *logos* „știință”); V. *semantică*. Dezorientați, am căutat să vedem conținutul cuvântului „semantică” și la pag. 283 am găsit: SEMANTICĂ (SEMASIOLOGIE): s.f. (< adj. *semantic*, -ă < fr. *sèmantique*, cf. gr. *semanticos* < *sema* „semn”): „ramură a lexicologiei care cercetează sensurile cuvintelor, cauzele schimbării acestora și evoluția lor în timp...”.

După aceste explicații ne-am gândit: oare între „semantică” și „semasiologie” se poate pune semnul egalității? Aceste două cuvinte sunt sinonime absolute? Colacul nostru salvator a fost monografia „Elemente de semasiologie română” a doctorului habilitat în filologie V. Bahnaru, care a apărut la Editura Știința în anul 2009.

Ne-am bucurat mult, când, chiar în primul capitol „Obiectul de studiu și obiectivele semasiologiei”, lingvistul V. Bahnaru vine să facă lumină în privința sensurilor exacte ale cuvintelor „semantică” și „semasiologie”. Deci toți

cititorii acestei lucrări fundamentale vor afla că „termenul *semantică* a fost inclus în terminologia lingvistică la 1883 de M. Bréal, deși încă din 1839 latinistul german Christian C. Reisig a propus, într-un studiu postum, termenul *semasiologie* pentru a denumi compartimentul autonom al lingvisticii care studiază semnificația unităților lexicale” (p. 9). Apoi ni se explică clar că termenul *semantică* s-a impus mai ales în lingvistica franceză și în cea anglo-saxonă, fiind utilizat decenii întregi în calitate de sinonim al termenului „*semasiologie*” (p. 10). Autorul menționează că în lucrarea sa „se acordă prioritate termenului **semasiologie**, întrucât termenul *semantică* și-a extins semnificația, iar disciplina respectivă studiază sensurile altor unități de limbă decât cuvintele. În același timp, adjectivul *semantic* este folosit cu regularitate în studiul de față, având semnificația „care ține de sens; referitor la sens” (p. 10). Cercetătorul V. Bahnaru consacră un paragraf întreg pentru delimitarea noțiunilor și evidențierea raporturilor dintre semantică, semasiologie și onomasiologie (p. 15-20).

În continuare, în monografie se prezintă, pe scurt, originile semanticii și bazele cercetărilor semasiologice, începând cu antichitatea greco-latină, secolele XVII-XIX și perioada secolului al XX-lea. Sunt numiți diverși autori și, respectiv, diferite lucrări din domeniul semasiologiei atât din lingvistica mondială, cât și din cea românească. Această trecere în revistă e binevenită,

întrucât de mult se simte necesitatea unui studiu profund al semanticii clasice și al celei moderne. Sperăm ca următoarea lucrare a doctorului habilitat V. Bahnaru să prezinte, cât mai pe larg posibil, ideile centrale din studiile de semasiologie tradițională și modernă. Așteptăm această lucrare de sinteză, care va constitui o bază temeinică pentru orice cercetare de semasiologie a tinerilor lingviști.

Necesitatea elaborării unei astfel de lucrări e simțită și de autor, care menționează că acele „gânduri ingenioase și idei valoroase referitoare la problemele de care este preocupată semasiologia” „nu au fost încă generalizate în mod suficient și incluse într-un cadru unic de interpretare și de soluționare” (p. 14).

Ceea ce-și propune V. Bahnaru în cartea prezentată este clarificarea unor probleme de importanță majoră din domeniul semasiologiei ca, de exemplu, definiția cuvântului, definirea lingvistică a sensului lexical, tipurile de sememe, identificarea relațiilor existente între conținutul unor unități lexicale distincte, concretizarea noțiunii *mutație semantică*, delimitarea conceptuală a noțiunilor *cauze*, *modalități* și *efecte* ale mutațiilor de sens etc. (p. 13).

În urma unor prezentări ale definiției cuvântului (în lingvistica contemporană există peste 300 de definiții pentru noțiunea de cuvânt) și a unor polemici cu diferiți lingviști, cercetătorul V. Bahnaru propune următoarea definiție a cuvântului: „*unitate bidimensională de vocabular, dotată cu formă materială (sonoră și grafică) și cu sens (lexical și gramatical) și cu o anumită disponibilitate de utilizare sintactică*” (p. 24) (și stilistică) (completarea noastră – Gh. Colțun, A. Datcu). Autorul pledează, ca la nivel exclusiv lexicologic, cuvântul să fie numit cu termenii *lexem* sau *glosem*.

Problema sensului cuvântului este una dintre cele mai dificile, mai complicate

și mai confuze ale semasiologiei. În monografie se menționează că sensul cuvântului a constituit obiectul de studiu al unui număr foarte mare de lucrări de lingvistică, fiind definit în mod diferit, în funcție de concepția lingvistică și metodologică a fiecărui cercetător sau chiar a unei întregi școli lingvistice. Cauza constă în faptul că sensul lexical este identificat și condiționat de diverși factori: reprezentarea obiectului desemnat sau chiar cu obiectul însuși, cantitatea de informare pe care o posedă omul despre segmentul desemnat din realitatea obiectivă, totalitatea folosirilor sale, relația existentă între nume și reprezentarea obiectului etc. În baza unor investigații profunde, având în centrul atenției lexeme românești și sprijinindu-se și pe unele opinii ale unor lingviști cu renume, doctorul habilitat în filologie V. Bahnaru definește sensul cuvântului astfel: „*un ansamblu de trăsături distinctive ale unui anumit segment din realitatea obiectivă, reflectată în conștiința umană în calitate de imagine tipizată și asociat cu un anumit complex sonor*” (p. 30). Definiția respectivă reflectă, după părerea noastră, trăsăturile de bază ale noțiunii „sensul lexical al cuvântului”.

Unitatea minimă a planului conținutului cunoaște astăzi cele mai diverse variații terminologice: *sem*, *semem*, *trăsătură semantică* sau *component semantic*, *figură de conținut*, *marcher semic* sau *marcă semică* etc. Semasiologul V. Bahnaru dă prioritate termenului *semem* și aderă la definiția unanim acceptată de semasiologia contemporană pentru această noțiune: *o totalitate, un fascicul sau un ansamblu ordonat de unități semantice minimale, seme, care formează o microstructură ierarhic organizată* (p. 33). Sememul, constituind un ansamblu ordonat de seme, are mai multe tipuri de seme opozitive: *distinctive/ nondistinctive, necesare/*

facultative, uzuale/ ocazionale, nucleare /categoriale, integrative/ diferențiale etc. Astfel, autorul definește structura semică a sememului „drept un ansamblu, constituit din următoarele tipuri de seme: hiperosemul, clasemul, hiposemul și virtuemul” (p. 33-35). Fiecare tip de seme este descris în lucrare cu lux de amănunte. Lingvistul V. Bahnaru concluzionează că „sememul este un ansamblu ierarhic ordonat, constituit din hiperosem, clasem, hiposem și virtuem, deci semem = hiperosem + clasem + hiposem + virtuem. Primele trei tipuri de seme sunt denotative, iar ultimul este conotativ (p. 35). Sememul are caracter multiaspectual: el conține informație despre realitatea desemnată, despre relațiile cu alte sememe pe axa paradigmatică și pe cea sintagmatică și despre relațiile cu vorbitorul” (p. 40).

O atenție deosebită se acordă în monografie cercetării categoriilor lexico-semantice. În planul expresiei unităților lexicale, autorul distinge astfel de fenomene ca: *omonimia* (sau *omolexia*), *paralexia* și *eterolexia*. În planul conținutului elementelor de vocabular sunt distinse următoarele fenomene ca: *sinonimia* (omosemia), *parasemia* și *eterosemia*. Și, în sfârșit, în planul expresiei și al conținutului se distinge *paronimia* sau *parasemolexia* (p. 47). Pe parcursul a 66 de pagini (p. 47-113), cercetătorul V. Bahnaru face o prezentare detaliată a *polisemiei* (p. 47-64), a *omosemiei* (*sinonimiei*) (p. 71-74), a *antisemiei* (*antonimiei*) (p. 74-78), a *omolexie* (*omonimiei*) (p. 79-108) și a altor fenomene. Am vrea să menționăm că după prezentarea generală a categoriilor lexico-semantice, intervine spre final ochiul destul de pretențios al lexicografului V. Bahnaru, care poate fi considerat unul din cei mai versați specialiști-lexicografi din lingvistica românească de pe ambele maluri ale Prutului.

De exemplu, când e vorba despre modalitățile de interpretare lexicografică a polisemiei, lexicograful are sarcina de a elabora o structurare corectă și bine argumentată a sensurilor cuvântului polisemantic în funcție de tipologia și destinația dicționarului. Astfel, dicționarul istoric presupune o structurare etimologică a sensurilor, adică dispunerea sensurilor se va realiza în următoarea ordine: pe primul loc va figura sensul etimologic, acesta fiind urmat de sensurile derivate, în timp ce un dicționar uzual sau al limbii contemporane va plasa pe primul loc sensul cel mai curent, cel mai cunoscut al cuvântului polisemantic, după care vor urma, în ordine logică, celelalte sensuri (p. 50).

Observații și propuneri ingenioase ale lexicografului V. Bahnaru vom întâlni și la pagina 68, unde sunt prezentate cele patru metode de structurare a sensurilor: empirică, genetică, logică și istorică; la pagina 71, unde se vorbește de lexicografierea sinonimelor; la pagina 78, unde întâlnim recomandări privind prezentarea în dicționare a antisemantelor (antonimelor); la pagina 84, unde ni se propun probleme concrete de prezentare a omonimelor în dicționarul unilingv etc.

Tot în partea I a lucrării vom găsi informații foarte necesare despre categoriile funcțional-stilistice ale lexicului românesc, adică despre diferențierea lexicului sub aspect valoric și de frecvență. E vorba că, în sincronie, sistemul lexical al limbii literare poate fi divizat în două mari subsisteme: *fondul lexical de bază* (sau curent, esențial, principal) și *fondul lexical auxiliar* sau *suplimentar*.

Autorul constată, pe bună dreptate, că sistemul lexical al limbii literare se diferențiază din mai multe puncte de vedere. Pe axa temporală distingem o opoziție lexico-semantică între *lexicul*

arhaic și *cel neologic*. Pe axa spațială se distinge opoziția între *lexicul literar* și *cel regional*, iar pe axa socială – opoziția între *lexicul literar* și *cel argotic*, de *jargon*, *profesional* etc. În continuare, în lucrare este descrisă multilateral diferențierea temporală a lexicului: neologismele (p. 118-129), arhaismele (p. 129-131), diferențierea spațială a lexicului: vocabularul regional (p. 131-141), diferențierea socială a lexicului: vocabularul argotic (p. 142-143), termenii de jargon (p. 144-145). Vom găsi în paginile lucrării și descrierea vocabularului meseriilor populare, lexicului vulgar, termenilor tehnici și științifici, vocabularului neutru din punct de vedere stilistic etc.

Partea a doua a monografiei, „Semasiologia diacronică”, are în centrul atenției cercetarea mutațiilor semantice, adică a modificărilor semantice. În mod expres, sunt evidențiați factorii metasemiei (extralingvistici și lingvistici), e prezentată pe larg clasificarea mutațiilor semantice, sunt puse punctele pe „i” în ceea ce privește esența metasemiei implicative și a metasemiei similative și, desigur, a consecințelor metasemiei în limba română (extensiunea și restricția sensului) etc.

În concluzie, doctorul habilitat în filologie V. Bahnaru menționează că „metasemia necesită a fi studiată nu ca un «lucru în sine», ci în corelație cu fenomenele de limbă adiacente, precum sunt derivarea lexicală, conversiunea, diferențierea formală și semantică a unităților lexicale etc. Numai făcându-se o distincție netă între metasemie și fenomenele de limbă contigue, poate fi prezentată adecvat și obiectiv structura semantică a unităților lexicale, relațiile logice și genetice dintre sememele unui semantem” (p. 263).

La compartimentul doleanțe și sugestii am vrea să menționăm următoarele:

1) În textul lucrării au rămas multe greșeli de tipar: „conținutul națiunilor est și independent” (p. 28); „majoritatea cercetărilor include aceste componente” (p. 37); „unele varietăți de antisemie de-semnează o gamă variată” (p. 75); „constituie baza logico-semantică a antisemiei și a claselor de antisemmane” (p. 76); „scindarea se-mantică” (p. 91); „constitui-rea genului neutru” (p. 97); „întrăînrelații semasiologice de omosemie, omolexie, *antisemi* și *parasemolexie*” (p. 113); „sistemul lexical al *limbi* literare” (p. 113); „*părinteleplanetelor, uniiplanete, stăturăplanetetepe*” (p. 126); „*depăpușoi*” (p. 140); „*Edditura Saeculum*” (p. 270).

2) Nu sunt izolate prin virgulă unele cuvinte incidente: „caracterul dinamic al limbii (*în genere*) și al vocabularului () în parte” (p. 21); „aplicarea metodelor și procedeele acestuia în semasiologie (*în genere*) și în procesul de studiere a sensului lexical (*în parte*)” (p. 30); a se vedea și paginile 47, 70, 78, 79.

3) Se mai întâlnesc unele exprimări confuze: „orice studiu semasiologic, în funcție de necesități, obligă cercetătorul necesită să-l înceapă cu definiția” (p. 20); „vocabularul de bază al limbii române, în linii mari, intact de-a lungul secolelor, asigurând astfel stabilitatea sensului lexical...” (p. 113).

4) Nu se indică cifrele la unele cuvinte omonime: *cot*, *coate* s.n. „încheietură a brațului cu antebratul” și *cot¹ coturi* s.n. „cotitură”; *corn¹ coarne* s.n. „excreșcență osoasă”, *corn cornuri* – „varietate de franzelă” și *corn³ corni* s.m. „arbore” (p. 95).

5) Nu se respectă uneori numerotarea secțiunilor din capitole. Astfel, la pagina 88, după 3.5.1.5. urmează 2.5.1.6., iar la pagina 90 – 3.5.1.7.

6) La pagina 70 se face o trecere în revistă a sistemelor limbii, dar nu se menționează nimic despre sistemul frazeologic: „limba este definită drept un sistem de subsisteme, care include sistemul fonetic, cel lexical, cel morfologic și cel semantic”.

7) În secțiunea 3.4.2., la pagina 78, sunt prezentate exemple de antonime: „fata babei era *slută, leneșă, țâfnoasă și rea* la inimă... Fata moșneagului însă era *frumoasă, harnică, ascultătoare și bună* la inimă”. În aceste exemple avem și două antonime frazeologice: „*rea la inimă*” și „*bună la inimă*”. De aceea trebuia să se culeagă cu italice și cuvintele „*la inimă*” în ambele exemple.

8) Ar trebui să se facă ordine și la referințele bibliografice. De exemplu, autorul face trimitere de două ori la lucrările lingvistului M. Bucă, scrise în colaborare cu alți autori, cărți editate în ani diferiți (1976, 1978), de aceea în textul lucrării se cerea să se indice și anul

editării: „Bucă et alli, 1976, 9” și nu numai „Bucă et alli, 9”.

9) Logic ar fi ca la referințe să se indice nu numai anul editării, ci și paginile, în care se prezintă aspectul discutat. În lucrare nu se respectă acest principiu: „a se vedea: Абрамян, 10; Комлев, 61; Новиков 1973, 42; Солнцев 1977, 101-103; Шафф, 183” (p. 21).

La finele acestei prezentări, am vrea să menționăm că observațiile de mai sus nu diminuează valoarea teoretică și practică a monografiei doctorului habilitat în filologie V. Bahnaru. Lucrarea este un fundament trainic pentru studiile viitoare de semasiologie și un bun instrument didactic pentru studenți, masteranzi și profesori.

GHEORGHE COLȚUN
ANA DATCU
Universitatea de Stat
din Moldova
(Chișinău)

VALERIU MATEI. *Elegiile fiului risipitor* (Opera poetică). – Iași, Editura Princeps Edit (Colecția *Ediții critice*), 2010, 668 p.

Un caz de postmodernism premodern

Apariția volumului antologic *Elegiile fiului risipitor*, în prestigioasa de-acum colecție de ediții critice de la *Princeps Edit* din Iași, colecție coordonată de poetul Daniel Corbu și ieșită în lume sub concepția grafică a lui Călin Cocora, înseamnă nu doar un eveniment personal în cariera literară a lui Valeriu Matei, ci și o formă de înaltă consacrare între poezii de anvergură națională. Selecția textelor îi aparține

autorului și spun că a făcut-o temeinic, cu deplina conștiință artistică la care a ajuns. Echilibrul dinamic al masivei construcții este dat de cele douăsprezece secțiuni ale cărții, care constituie aproape tot atâtea volume scrise de Valeriu Matei, însă nu toate publicate la vremea lor, debutul său editorial survenind abia în 1988, cu *Stâlpul de foc*, la Editura *Literatura artistică* din Chișinău, cu o prefață de Grigore Vieru.